

A SEMMELWEIS BÉCSI TANULMÁNYAI

Kapronczay Károly

Semmelweis Ignác életútját és szakmai tevékenységét feldolgozó – elsősorban német szerzőktől származó - munkák lekicsinylően szóltak budai előtanulmányairól, mintha az befolyásolta volna egyetemi stúdiumait. A Duna két partján fekvő Pest és Buda – ezen belül Tabán – lakosságának jelentős részét a feltörekvő német városi polgárság adta, akik megteremtették a város gazdasági és szellemi kultúráját. Ezen a képen belül „elkülönül” Tabán, ahol a lakosság egyharmada német, a többi szerb, magyar és görög kereskedő volt. Vallási megosztásban a többséget a katolikusok, legalább 40 százalékot a szerb rítust követő ortodox keresztények adták. /Ezt jelezte az ortodox püspökség rangja is./ A budai Várban, ahol a Helytartótanács hivatala is volt, a hivatali apparátus tisztviselői, zömében nemesek, arisztokraták és rajtuk kívül természetesen városi polgárok laktak. A városi lakosság inkább vegyes nyelvű volt, hiszen kisgyerekkortól a különböző nemzetiségek állandó „érintkezésben” voltak, a mindennapi életben tanulták meg a másik nyelvét, noha otthon anyanyelvüket beszélték.

A kétéves, Pesten végzett bölcséleti tanulmányok után Semmelweis Ignác Bécsbe ment, hogy – eleget téve apja kívánságának - beiratkozzon a jogi karra, és annak befejezése után hadbíró legyen. Semmelweis József a családja érdekében egy akkor „szokásos” modellt követett. /Károly fia papként, Fülöp helytartósági tisztviselőként, majd Ignác hadbíróként szolgálta volna a Semmelweis- család érdekeit./ A jogi tanulmányok színhelyének azért választották Bécsset, mert az itt szerzett oklevél az egész birodalom területén teljes értékkel bírt, szemben a pesti oklevéllel, amelynek érvényességét Mária Terézia 1769-ben csak a magyar korona területére határozta meg. Felsőbb katonai tanulmányokat is csak Bécsben lehetett végezni, így a jogi tanulmányok szempontjából csak a császárváros jöhetett számításba. Arra viszont nincs adat, hogy az ifjú Semmelweis Ignác miért nem szállt szembe apja akaratával. Feltehetően Semmelweis Ignác még nem rendelkezett saját jövőjével kapcsolatban határozott célokkal. Elsősorban kitűnő humán műveltsége és nyelvtudása volt döntő, hogy elfogadja apja akaratát. Így 1837-ben beiratkozott a bécsi egyetem jogtudományi karára. Anyagi gondjai nem lehettek, hiszen Semmelweis József üzlete és vállalkozásai /földbérlet, gabonakereskedelem, ingatlanközvetítés, stb./ jelentős vagyont képeztek.

Semmelweis Bécsben egy panziójellegű diákszálláson bérelt szobát, ahol nemcsak magyar orvosok, hanem jogászok és más tanulmányokat folytató hallgatók laktak, innen ered –

többek között – Markusovszkyval való barátsága is. Itt lakott még Gaál Gusztáv /1816-1862/, később Skoda asszisztense, a szabadságharc idején honvédorvos, aki a fegyverletétel után – Veli bég néven - török katoniorvos lett. Ugyancsak itt lakott Schneider Antal /1816-1897/ a későbbi honvédorvos, Bem tábornok barátja, aki Huszein bég néven a krími háborúban az egyik arab sereg vezérorvosa, majd 1860-ban Garibaldi csapatának orvosa volt. Semmelweis barátja volt a budai családból származó Schnirch Emil, aki gimnáziumi tanulmányait ugyancsak a budai érseki gimnáziumban végezte, 1846-ban szerezte meg orvosi oklevelét Bécsben, majd négy esztendőt töltött segédorvosként a közkórház elmeosztályán. Semmelweis-szel együtt lett tagja 1848-ban az egyetemi hallgatók forradalmi szervezetének, a Burschengardenak.

Bizonyos, hogy ebben az időben az orvostanhallgatók között nagy létszámú magyar kolónia élt Bécsben. Az egyetemnek gyakran csaknem a fele magyar hallgató volt. A Magyar Társaskör a legnépszerűbb egyetemi társulat volt a bécsi egyetemen. A magyar orvosi diákkolónia tagjai közé tartozott Markusovszky Lajos, aki 1844. augusztus 1-én ugyan a pesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet, 1845-1847 között Bécsben volt mütönövendék a Wattmann professzor vezette sebészeti klinikán. Markusovszky és Semmelweis barátsága Bécsben kezdődött. Semmelweis 1846 ismét együtt lakott Markusovszkyval és amikor Markusovszky 1847-ben hazatért Pestre, levelezésben maradtak. Semmelweis Ignác és Balassa János között – bár az utóbbi 1843-ban hazatért és professzor lett a pesti orvosi karon – bizalmas barátság alakult ki, bár az egyik még medikus, a másik végzett sebészdoktor volt.

A bécsi magyar orvosi kolóniához tartozott Kanka Károly, aki 1844-1848 között annak a – magyar származású – Rosas szemész professzornak volt a tanársegédje, aki később szerepet játszott Semmelweis sorsának irányításában. Kanka Károly az elsők között lépett fel Semmelweis tanai mellett. Ugyancsak itt dolgozott 1848-ban fizetés nélküli másodorvosként Hirschler Ignác, későbbi pesti bizalmas barátja. Semmelweis bécsi magyar baráti köréhez tartozott Schwartzer Ferenc /1818-1892/, a magyar elmeorvosok későbbi megalapítója, aki a szintén magyar Viszánik Mihály /1792-1873/ vezetésével álló elmeosztályon működött 1848-ig a közkórházban. Semmelweis már orvosi tanulmányokat folytatott, amikor még Bécsben működött Gruby Dávid, aki 1834-ben szerzett orvosi oklevelet, majd Wattmann klinikáján lett mütönövendék. Semmelweis Beeres intézetében került kapcsolatba Gruby Dáviddal, aki akkor mikroszkópiával foglalkozott, ahonnan tudományos közleményt is megjelentetett. Ugyanekkor tanult orvosi tudományokat id. Bókay János, a magyar

gyermekgyógyászat megalapozója. Semmelweishez hasonlóan ő is joghallgató volt Sárospatakon, de ezt félbehagyva Bécsben lett medikus.

Semmelweis bécsi kapcsolatait áttekintve markánsan kirajzolódik az a szakmai baráti kör, amit a magyar orvostörténetírás pesti orvosi iskolaként emleget, amely társaság a neoabszolutizmus évtizedében kidolgozta a hazai közegészségügy teljes megújításának tervzetét. Erre lehetőséget a kiegyezés adott, miután felépülhetett az új közegészségügyi kormányzat és infrastruktúrája, megvalósulhatott az orvosképzés reformja, a közegészségügyi törvény, stb.

Meglepő, hogy alig rendelkezünk megbízható adatokkal Semmelweis magánéletéről, különösen fiatal koráról. Ez viszont bőséges alkalmat nyújtott a Semmelweis életútját megrajzoló íróknak, akik „szabadon engedték fantáziájukat,” néhány bizonytalan adatra építve, gyakran logikai következtetésekbe bocsátkozva írták meg Semmelweis „regényes” életrajzát. Az tény, hogy Semmelweis két félévet hallgatott a jogi karon, majd váratlanul az orvostudományi karon folytatta a tanulmányait. A „legenda” szerint Semmelweiset az egyik medikus barátja elvitte Josef Berres anatómiai intézetébe előadást hallgatni és egy boncolást végignézni. Ez volt az a pont, ami Semmelweist az orvosi tanulmányok folytatására készítette, felhagyva a jogi tanulmányokkal, amihez már nem volt kedve és türelme.

A bécsi egyetem orvosi karán a 17/18. században végrehajtott reformok teljesen korszerű oktatást teremtettek meg. A 17. században /1650-es években/ teljesen felszámolták azt az állapotot, hogy csak szigorlatra kellett jelentkezni, amelyre felkészülten kellett megjelenni, nem volt szükséges az egyetemi szemeszterek látogatása. A van Swieten-féle reform nemcsak a szigorlati rendet sorolta fel, de a tanulmányi időt is hat – két féléves – vizsgaköteles tanévre osztotta, amit a hallgató köteles volt látogatni. A tantárgyak előadását és a vizsgáztatását tanszékek alá rendelték. A 18. század közepén megteremtették a betegágy melletti oktatás feltételeit. Ez utóbbiak a klinikai rendszerben valósultak meg. Lényegében a bécsi orvosi kar oktatási rendjének tükörképe volt a pesti orvosi kar, csak jóval szegényesebb körülmények között.

Semmelweis Ignác az első évet Bécsben járta, a másodikat és harmadikat Pesten, az utolsó kettőt ismét Bécsben. Az első évben Josef Berres mellett anatómiát tanult a Schwartzspanier utcai anatómiai intézetben, amely szerény körülményeket biztosított az oktatáshoz. Valamikor fegyverkészítő műhely volt. Emellett hallgatott természetfilozófiát, botanikát viszont Jacquinntól, a bécsi egyetem legtekintélyesebb tudósától tanult. Eredményei kiválóak voltak. A bécsi orvosi kar Európában nagy tekintélynek örvendett. Az úgynevezett első bécsi orvosi

iskola megalapozója a híres leideni Herman Boerhaave tanítványaként Bécsbe érkezett Gerhard van Swieten volt. Ők honosították meg az oktatásban és az orvosi gyakorlatban a klinikai szemléletet. Ebből a nagy nemzedékből 1838-ban, amikor Semmelweis megkezdte orvosi tanulmányait, már egyik sem élt. Ugyanakkor már hallatta hangját az új nemzedék, amelyet röviden „új bécsi iskola” vagy „második bécsi orvosi iskola” néven emlegettek. A Rokitansky-Hebra-Skoda képviselte új iskola 1838-ban még hivatalosan nem volt „hatalmon”, de Európa-szerte ismerték őket, számos követőjük volt majdnem minden egyetemen.

Az ekkor kibontakozó természettudományos szemlélet nagy hatással volt az elméleti és gyakorlati orvostudományra. A medicinában a betegség pusztá leírása helyett inkább a kauzális kutatás került az előtérbe, az empiriát össze kell kötni az aetiológiával, a betegség okának, eredetének kutatásával. Előtérbe került a kórboncolás, a mikroszkópia. Ebből a szemléletből nőtt ki az új bécsi orvosi iskola, amelynek nagyjai Karl Rokitansky, Ferdinand Hebra, József Skoda, Oppolzer, Kolletschka, Duschek stb. a következő nemzedékből Semmelweis Ignác, hogy csak a legkiemelkedőbb egyéniségeket említsük. Az ifjú orvos, Semmelweis Ignác lelkes hallgatója volt Rokitansky előadásainak.

Kicsit meglepő volt Semmelweis visszatérése Pestre, de két évig a pesti orvosi karon folytatta tanulmányait. Sok feltételezés született hazatérésével kapcsolatban: apja anyagi gondokkal küzdött, a pesti jeges ár tönkretette épületeit, stb. Apja nem ment tönkre, vagyoni veszteség nem érte. A családi legenda szerint Semmelweis Ignác édesanyja nagyon megbetegedett és a fia mindenképpen mellette akart lenni. Az orvosi karon még működött Lenhossék Mihály és Bugát Pál, de a kar tanárainak többsége közepes képességű ember volt. Az anatómiát Csasz Márton, az élettant Schordan Zsigmond, a gyógyszeriant és kórtant Tognio Lajos tanította, de a belgyógyászatot a kitűnő Bene Ferenc adta elő. Egy biztos, hogy tudásszomja visszavezette Bécsbe, ahol szorgalmasan járt előadásokra, jól vizsgázott. Ebből az időből már valamivel többet tudunk róla: kollegái szeretették, derűs életvidám embernek tartották, aki éltáncosa volt az egyetemi báloknak, fogadásból átúszta a Dunát. Utolsó vizsgáit 1843-ban és 1844-ben tette le, megvédte disszertációját, amely a növények életéről szólt. Végzése után rövid időre - édesanyja temetése miatt - visszatért Pestre, valójában itt kezdte meg - igaz, néhány hétig tartó - orvosi gyakorlatát. Az avatási könyvben található egy bejegyzés, ami szerint Semmelweis úgy nyilatkozott, hogy „nem kíván Bécsben maradni, ott orvosi gyakorlatot folytatni.” Talán úgy gondolta, hogy Pest biztosabb jövőt ígér neki, majd hirtelen visszatért Bécsbe, aminek oka - felehetően - több állásajánlata lehetett. Ebből ugyan nem lett semmi,

így elvégezte a kötelező kéthónapos sebész- és szülésmesteri tanfolyamot. Még az orvosi beosztás keresésének időszakában engedélyt kért Rokitanskytól, hogy mindennap boncolhasson intézetében. Minden nap a korai órákban végezte boncolásait. Ezt azután is megtartotta, miután állást kapott a szülészeti klinikán. A mindennapos boncolás fejlesztette megfigyelési készségét. Belgyógyász orvosi elképzelései nem valósultak meg, végül a Johann Klein vezette szülészeti klinikán elnyert kétéves helyettesi állást elfogadta, amihez a klinikán való bentlakás járt. Előtte Bécs egyik elővárosában, Alservorstadtban lakott, Markusovszky Lajossal közösen bérelt lakásban.

A szülésmesteri tanfolyamot a Klein klinikán végezte Johann Chiari klinikai asszisztens vezetésével. Semmelweis és Chiari között jó barátság alakult ki, feltehetően ő buzdította Semmelweiset, hogy beszéljen Klein professzorral esetleges alkalmazása miatt. Meg kell jegyeznünk, hogy Semmelweis és Chiari barátságát nem kezdte ki a gyermekágyi láz kórtana körül kirobbant szakmai vita és ellenségeskedés, Chiari mindig intelligens módon kezelte az ügyet.

Klein szívesen fogadta az érdeklődő Semmelweiset, hiszen annyi jót hallott felkészültségéről és megbízhatóságáról, végül megígérte, hogy a következő állásüresedésnél kinevezi. Addig is engedélyezte, hogy externistaként rendszeresen bejárhasson a klinikára, minden orvosi munkában részt vehessen. Ez az állapot másfél évig tartott, szinte egy perc szabadideje sem volt, bár egy alkalommal „majdnem sikerült” Skoda klinikájára kerülni, de végülis maradt a szülészeti klinikán.

Túllépve a gyermekágyi láz felismerésének tényén és az éles szakmai vitán, Semmelweis makacsul dolgozott elképzelésének beigazolásán, statisztika vezetésével dokumentálta az egyes és a kettes szülészeti klinika halálozási arányait. A „hullaméreg” felismerése után mindjobban távolodott Klein professzor „romlott levegő” elméletétől, főleg a klinika beteganyagának lenézésétől. A Klein-klinika „felvételi körzete” Bécs azon külvárosa volt, ahol utcalányok, mélynyomorban élő proletár asszonyok és megesett lányok adták a beteganyagot. Szíve megesett a haldokló asszonyokon, a „szíve kezdte mozgatni az agyát.” Benedek István ezt így ábrázolta:”... Lehet, hogy fiatal korában derűs és életvidám volt, de igen hamar megkeseredett az anyák és az újszülöttek oktalan halálában.” Ugyancsak dühítette, hogy szülész kortársai szemében ez az „alja népség” pusztán csak „anyag” volt praxisukban.

Semmelweis bécsi éveiről több, igaz halála után több évtizeddel később írt feljegyzés maradt fenn. Időrendben az első Adolf Kussmaul - a későbbi freiburgi, majd strassburgi belgyógyászprofesszor - 1898-ban született könyvében a legnagyobb elismeréssel szól

Semmelweisről, kollegáival szemben tanúsított emberséges magatartásáról, sőt a szűklátókörű Klein professzorról, aki szerint nem tartozott az egyenes lelkű emberek közé. Nem sokkal később érkezett Bécsbe Eduard Gaspar Jacob von Siebold, a göttingeni egyetemi tanár, Semmelweis későbbi ellenfele, aki heves szakmai vitájuk ellenére sem volt hajlandó megtagadni barátságukat. Siebold 1851-ben ismét Bécsben járt, sajnálatát fejezte ki Semmelweis időközbeni eltávozásá miatt. 1852-ben Pestre utazott, hogy Semmelweist meglátogassa.

1848 őszén Bécsbe látogatott az akkor 23 éves svájci orvos, Laurenz Sonderegger, aki az ugyancsak 1898-ban kiadott önéletrajzában részletesen szól Semmelweisről: dicséri szülészeti kurzusait, pedagógiai érzékét, a hallgatók lelkesedését. Főnökéről, Klein professzorról lesújtó véleménnyel írt. Természetesen számos más visszaemlékezés született, amely Semmelweis tudományos és emberi tulajdonságait elemezte. Ezek sorából kiemelkedik, amelyet igazi barátja, szakmai tevékenységének legjobb ismerője, Markusovszky Lajos vetett papírra 1865-ben. „Semmelweis tanár őszinte, természetes ember volt, s más lenni nem is tudott, önzés és alattomoság egyenes lelkéhez sohasem fért, hű barát és jó ügypárt, rokonszenvében, tanácsában, tiszteletében legjobb meggyőződése szerint részesíté barátait, tanítványait és ügyfeleit, élete törekvéseinek fő-, szinte egyedüli célja a tudomány volt, melynek, valamint egyetemünk haladásának ügyét igaz lélekkel felkarolni mindenkor készen állott, megtévén erejéhez képest mindazt, mire mint ember, orvos, tanár és hazánk polgára kötelezve volt.”
/Orvosi Hetilap, 9. évfolyam, 1965. 552 oldal./

Irodalom:

Hegar, Alfred: Ignaz Philipp Semmelweis. Freiburg-Tübingen, 1882. 52 l.

Bruck Jakab: Ignaz Philipp Semmelweis. Wien, 1887. 121 l.

Schürer von Waldheim, Fritz: Ignaz Philipp Semmelweis. Sein Leben und Wirken. Wien, 1905. 256 l.

Gortvay György – Zoltán Imre: Semmelweis. Bp. Akadémiai Kiadó, 1965.

Benedek István: Semmelweis. Bp. Medicina, 1965., 1968.

Kapronczay Károly: Semmelweis. Bp. MTA Orvostört. Biz., 2015.